

ks. Robert Tyrała

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0003-3659-4173>

Współczesna troska Kapituły Katedralnej na Wawelu w kontekście historycznym

Spojrzenie na muzykę w katedrze wawelskiej jest ważne w kontekście bliższego już 1000-letniego jubileuszu (1044/1059–2044/2059) tego gremium w Kościele w Polsce¹. By zwrócić więc uwagę na troskę Kapituły o muzykę w katedrze, z całą pewnością trzeba spojrzeć wprawdzie na samą sprawę muzyki w historii, a więc: śpiewu jako takiego, czyli kolegów śpiewaczych, następnie kapel muzycznych, szkoły i publikacji muzycznych, organów, organistów, a także odnowy podjętej w katedrze w epoce cecylianismu i soborowego *aggiornamento*. Te wszystkie dzieła przez wieki nie byłyby możliwe w tym wyjątkowym miejscu, gdyby nie mądre spojrzenie Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, a w konsekwencji wspieranie wszystkich tych dzieł materialnie.

¹ Zob. L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów, kanoników krakowskich*, t. 2, Kraków 1852; https://pl.wikipedia.org/wiki/Krakowska_Kapituła_Katedralna (1 grudnia 2022).

Bogactwo muzykaliów wawelskiej katedry jest niezwykle i ważne dla dziedzictwa kultury polskiej². Ostatnio zostało to także potwierdzone przez podjęte przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Warszawie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Kapitułę Metropolitalną dzieło digitalizacji tych zbiorów³.

Trzeba też w tym miejscu dodać, że dziś w katedrze jest widoczny chór muzyczny, który pochodzi z końca XVIII wieku. Zaprojektowany został przez Franciszka Placidiego; jest barokowy, murowany, licowany czarnym marmurem dębnickim, wsparty na czterech arkadowych filarach z korynckimi kapitelami. Balustrada jest pełna, o falistym modelunku, ożywiona złożoną dekoracją rzeźbiarską w płycinach⁴. To bowiem dzisiaj zasadnicze miejsce kreowania muzyki liturgicznej jest przez porównanie „drugim ołtarzem”, skoro dla uczestników celebracji wyraźnie jest to czytelne, że muzyka jest integralna z liturgią (zob. KL 112).

Kolegia śpiewacze

O śpiewaniu w katedrze wawelskiej, zwłaszcza chorału gregoriańskiego, wiadomo już od II poł. XI wieku, o czym świadczą zachowane z tego okresu księgi liturgiczne, takie jak *Pontyfikał krakowski*⁵. Dla nadania większego splendoru katedrze wawelskiej zaczęto już w tym okresie tworzyć śpiewacze kolegia kapłańskie, które miały zwielokrotnić liturgiczne wykonanie śpiewów gregoriańskich. Wiadomo, że „wikariusze, mansjonarze i psalterzyści wykonywali jednogłosowy chorał gregoriański”⁶.

Biskup krakowski Zawisza z Kurozwęk ufundował w 1381 roku kolegium kapłańskie księży mansjonarzy⁷ zobowiązane do śpiewania chorału. Jadwi-

2 Zob. S. Ferfogli, *Wprowadzenie do projektu Muzyka w katedrze na Wawelu w epoce średniowiecza*, „Pro Musica Sacra” 14 (2016), s. 211–212.

3 Zob. *Dziedzictwo Muzyki Polskiej w otwartym dostępie – projekt z udziałem UPJPII*, <https://upjp2.edu.pl/aktualnosci/dziedzictwo-muzyki-polskiej-w-otwartym-dostepie-projekt-z-udzialem-upjpii-2042.html> (1 grudnia 2022); *Dziedzictwo Muzyki Polskiej*, <https://polish.musicsources.pl/pl> (1 grudnia 2022).

4 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 124–125.

5 Zob. T. Maciejowski, *Katedra wawelska ośrodkiem twórczości liturgiczno-muzycznej w średniowieczu*, [w:] *Tradycje muzyczne katedry wawelskiej*, Kraków 1985, s. 11; B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 124–125.

6 J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1915)*, Kraków 2000, s. 36.

7 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 191; J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1915)*, Kraków 2000, s. 338.

ga, król Polski, w 1393 roku ufundowała kolegium śpiewacze księży psalterzystów⁸ złożone z 16 kapłanów, którzy mieli wspólnie wykonywać psalmy, stojąc po prawej i lewej stronie ołtarza⁹, jak pisze Jan Długosz. Do tych właśnie dodać jeszcze trzeba kolegium księży wikariuszy¹⁰, które powstało najprawdopodobniej po przeniesieniu się duchowieństwa benedyktyńskiego do klasztoru tynieckiego ok. 1076–1079 roku. Zadaniem tego kolegium oprócz posług kapłańskich było także wspólne odmawianie godzin kanonicznych, czyli modlitw brewiarzowych, które dla większej chwały Bożej i splendoru katedry były najczęściej śpiewane.

W roku 1431 król Władysław Jagiełło zatwierdził fundację królowej Zofii nowego śpiewaczego kolegium kapłańskiego złożonego z ośmiu duchownych, którego zadaniem było codzienne śpiewanie w kaplicy świętokrzyskiej w katedrze wotywniej mszy o Krzyżu Świętym, jak i oficjum brewiarzowego o nim oraz innych modlitw w intencji dobrodziejów i fundatorów tego kolegium. Kolejny król, Kazimierz Jagiellończyk, w roku 1473 fundację tę potwierdził. Kolegium to zwano potocznie „nosalistami”¹¹.

Oprócz wspomnianych już uprzednio różnych zespołów muzycznych istniejących w katedrze wawelskiej w omawianym okresie roku 1629 zostało ufundowane przez bp. Marcina Szyszkowskiego kolejne śpiewacze kolegium kapłańskie, zwane „angelistami”¹². Składało się ono z sześciu duchownych śpiewaków, którzy mieli za zadanie wykonywać przed Konfesją św. Stanisława BM jednogłosowy chorał gregoriański, a także utwory wielogłosowe ku czci św. Stanisława, św. aniołów, a także za zmarłych fundatorów.

Chyba jednak najbardziej znanym kolegium śpiewaczym w historii katedry wawelskiej był zespół rorantystów¹³. Erygowane przez bp. Piotra Gamrata, na prośbę króla Zygmunta I, 28 lipca 1543 roku. Śpiewali wielogłosowo podczas mszy o Zwiastowaniu zwłaszcza *Rorate caeli*; „Z powodu braku funduszy, zgromadzenie Rorantystów upadło w XIX wieku”¹⁴.

8 Zob. J. Prus, *Muzyka na Wawelu*, Kraków 1975, s. 31.

9 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 191.

10 Zob. J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1915)*, Kraków 2000, s. 338–339; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni w Polsce średniowiecznej*, „Roczniki Historyczne” 74 (2010), s. 2018.

11 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 191.

12 Tamże, s. 200–201.

13 Zob. Z. Magiera, *Rorantysty – historia, współczesność, perspektywy. Analiza wybranych kompozycji*, Akademia Muzyczna w Krakowie Wydział Twórczości, Interpretacji i Edukacji Muzycznej 2008 (maszynopis); B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 198–199.

14 B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 199.

W katedrze po II wojnie światowej został założony męski chór katedralny, a już w XXI wieku – chór młodzieżowy. Pierwszym dyrygentem chóru męskiego był Michał Woźny, po nim stanowisko to obejmowali kolejno Roman Mackiewicz oraz piszący te słowa. Chór młodzieżowy prowadzi od samego początku Andrzej Korzeniowski, on też jest obecnie dyrygentem chóru męskiego¹⁵.

Szkoła muzyczna na Wawelu – publikacje

Niezwykle ważną działalność związaną z polskim piśmiennictwem muzycznym, a zarazem dotyczącą kształcenia młodzieży w muzyce w ogóle, podjął pod koniec XVIII wieku prepozyt katedry wawelskiej ks. Wacław Sierakowski (zm. 1806). Wydał on trzypięciotomowe dzieło z tego zakresu pt. *Sztuka muzyki dla młodzieży krajowej*¹⁶. Później zaś jedynie opracowanie organisty katedry wawelskiej Wincentego Gorączkiewicza odznaczało się poprawną harmonią, a było to dzieło *Śpiewy chóralne* wydane w Krakowie w 1847 roku.

Ponieważ wykonawcami chorału w katedrze byli początkowo wyłącznie cudzoziemcy, którzy przyjechali do Polski już z jego znajomością, rzecz jasna szukano następców pochodzenia miejscowego i dla zachowania ciągłości wykonywania liturgii śpiewanej w katedrze wawelskiej przybyłe duchowieństwo zaczęło do tej szkoły przyjmować polską młodzież i uczyć ją melodii chorałowych, a prawdopodobnie w pewnym zakresie i teorii muzyki. Fakt ten można uważać za punkt wyjściowy dla dziejów nauczania muzyki w ogóle w Krakowie. „Z 1815 roku pochodzi notatka o utworzeniu na Wawelu szkoły muzycznej. W czerwcu tego roku Kapituła poleciła dwóm swoim członkom opracować projekt szkoły muzycznej. W zamiarze twórców szkoła miała przygotowywać śpiewaków i śpiewaczki dla kapeli katedralnej”¹⁷. Kapituła projekt przyjęła, ale do jego realizacji upłynęło jeszcze parę lat. Nie wiadomo jednak nic o programie kształcenia w szkole. Służyła jednak ewidentnie katedrze, choć w życiu muzycznym Krakowa nie odegrała większej roli¹⁸.

Archidiecezjalna Komisja Muzyki Kościelnej w Krakowie w jubileuszowym roku 2000 rozpoczęła wydawanie serii pomocy muzycznych dla orga-

15 Zob. J. Urban, *Katedra na Wawelu po 1918 r.*, Kraków 2008, s. 511–512.

16 Zob. T. Przybylski, *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 1994, s. 31–34.

17 J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1915)*, Kraków 2000, s. 125.

18 Zob. T. Przybylski, *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 1994, s. 35.

nistów. Jedną z nich stał się *Śpiewnik wawelski*, czyli opracowania muzyczne pieśni na cały rok liturgiczny¹⁹. Śpiewnik został tak nazwany – idąc za pomysłem kard. Franciszka Macharskiego – zgodnie z tym, że katedra ma być miejscem promieniującym na całą archidiecezję, także w dziedzinie muzyki.

Kapele muzyczne

Katedra wawelska w swojej historii posiadała także kapele muzyczne. Wiadomo, że za czasów króla Kazimierza Jagiellończyka (1447–1492), a być może i wcześniej katedra miała trzy chóry muzyczne: dwa małe w prezbiterium nad stallami (jeden z organami) oraz trzeci, duży chór muzyczny usytuowany między pierwszym a drugim filarem po lewej stronie katedry. Kładziono też nacisk na muzykę instrumentalną, wśród której organy były głównym instrumentem kultowym, a członkami kapeli byli instrumentalisci zespołu królewskiego. Bogate tradycje chóralne sprawiły jednak, że katedra na Wawelu była w swoim czasie głównym ośrodkiem kultury chorałowej w kraju.

Do najwybitniejszych XVI-wiecznych muzyków katedralnych, którzy kapelami kierowali, ale także dla nich komponowali, oczywiście zasadniczo na potrzeby liturgii, należał organista i kompozytor Mikołaj z Chrzanowa (1530–1555).

Po przeniesieniu stolicy z Krakowa to właśnie kapituła katedralna rozpoczęła starania o założenie własnej kapeli wokalno-instrumentalnej, szukając mecenasów dla jej uposażenia. Ostatecznie po kilkuletnich staraniach 25 stycznia 1619 roku aktem fundacyjnym biskupa Marcina Szyszkowskiego został powołany do istnienia ok. 30-osobowy zespół wokalno-instrumentalny²⁰, który miał obowiązek występowania we wszystkie niedziele i święta w roku kościelnym na mszy i nieszpórach oraz śpiewać co tydzień na mszy odprawianej za swoich fundatorów. Na czele zespołu stał dyrygent, na stanowisko którego powoływano najwybitniejszych muzyków polskich. Tak też na czele kapeli stanął w swoim czasie wybitny muzyk polski Bartłomiej Pękiel.

Przez 36 lat muzyką w katedrze kierował ks. Grzegorz Gerwazy Gorczycki (zm. 1734)²¹. Ten szlachetny kapłan zwany „perłą kapłaństwa” był wielkim

19 Zob. R. Tyrała, *Muzyka kościelna w Archidiecezji krakowskiej w latach 1997–2017*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 71 (2018) nr 3, s. 197–220, <https://doi.org/10.21906/rbl.3621>.

20 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 193.

21 Tamże, s. 193; zob. R. Tyrała, *Grzegorz Gerwazy Gorczycki muzyk i liturgista – epoki baroku*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 55 (2002) nr 3, s. 202–223, <https://doi.org/10.21906/rbl.1749>.

opiekunem krakowskich ubogich oraz wielce utalentowanym i płodnym kompozytorem. Zachowane do dziś w Archiwum Kapitulnym na Wawelu muzykalia jego kompozycji i innych muzyków katedralnych świadczą o wielkim repertuarze muzycznym tej kapeli.

Kapela wawelska istniała do III rozbioru Polski, choć i w XIX wieku podejmowano próby jej odrodzenia. Pod koniec XIX wieku dochodzi do upadku orkiestry katedralnej. Dzieje się to także z powodów finansowych. Kapituły już niestety na kapelę nie było stać²². W XX wieku nie istnieje już kapela katedralna. Nawet współcześnie instrumenty muzyczne inne niż organy niezwykle sporadycznie towarzyszą liturgii.

Organy

Istniejące aktualnie w gotyckiej katedrze wawelskiej organy o proveniencji późnobarokowej pochodzą z drugiej połowy XVIII wieku²³. Nie jest to jednak pierwszy tego typu instrument w królewskiej świątyni. Niezbyt konkretne wzmianki o poprzednich organach, prawdopodobnie przebudowywanych, podaje zgodnie literatura naukowa dotycząca dziejów polskiej sztuki organmistrzowskiej. Zachowane obecnie organy zostały zbudowane w latach 1785–1788 przez Ignacego Ziernickiego²⁴. Rzeźbiarz Joseph Ublaker ozdobił ich prospekt trzema monumentalnymi, pozłożonymi rzeźbami: króla Dawida, św. Damazego (papieża) oraz biskupa Marcina Szyszkowskiego, fundatora katedralnej kapeli wokalnoinstrumentalnej, założonej w 1619 roku. Organy zostały ukończone w 1790 roku²⁵. Warto dodać, że podczas dokonywanego remontu korzystano z już wcześniej istniejącego instrumentu w prezbiterium²⁶.

Prospekt organowy przygotowany z przebudowy z lat 1785–1788 prezentował się następująco; architektoniczny, płaski, dwuosioowy, bez wieżyczek, złożony z dwu szaf. Obie szafy połączone są ze sobą gzymsem zwieńczenia. Piszczalki frontowe o układzie horyzontalnym ustawione są w dwóch półkolistych arkadach z kotarkami. Oszczędna jest także dekoracja ornamen-

22 Zob. J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1915)*, Kraków 2000, s. 181.

23 Instrument obecnie rozebrany ze względu na plany od 2018 roku kapitalnego remontu i historycznej rekonstrukcji organów przez firmę Klais.

24 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 127–128.

25 Tamże, s. 128.

26 Po tym instrumencie w katedrze nie ma już niestety śladu.

talna, występuje bogata rzeźba figuralna, wiatrownice klapowo-zasurowe, dmuchawa elektryczna, kontuar wolnostojący, kolejność głosów w dyspozycji – oryginalna, pisownia – według napisów na manubriach (w dyspozycji uwzględniono przypisanie poszczególnych połączeń i urządzeń dodatkowych do konkretnych sekcji klawiaturowych)²⁷.

Organy były poddane różnym remontom w XX wieku, o czym świadczy zebrana dokumentacja²⁸. Najbardziej znanym remontem instrumentu katedralnego był projekt Kazimierza Żebrowskiego, przeprowadzony w 1911 roku²⁹. „Organy Kazimierza Żebrowskiego nie zachowały się do dzisiaj w stanie oryginalnym. Co najmniej. Co najmniej od okresu międzywojennego były wielokrotnie remontowane i przebudowywane”³⁰.

W Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie odnajdziemy liczne dokumenty związane z ciekawym projektem budowy nowego instrumentu w latach osiemdziesiątych XX wieku³¹. Projekt ten upadł jednak z powodu braku funduszy.

Dyspozycja obecnych organów piszczałkowych przedstawia się następująco: w manuale pierwszym – Bourdon 16', Pryncypał 8', Flet major 8', Gemshorn 8', Portunal 8', Gamba 8', Oktawa 4', Flet minor 4', Róg 4', Kwinta 2½', Piccolo 2', Mixtura 2–4x, Trompet 8'. W manuale drugim – Flet 8', Amabilis 8', Kwintadena 8', Salicet 8', Vox Celestis 8', Pryncypał 4', Trawersflet 4', Violino 4', Róg nocny 2', Tercja 1¾', Sifflet 1', Cymbel, Klarnet 8'. A w głosach pedałowymi – Violonbas 16', Subbas 16', Oktawbas 8', Cello 8', Choralbas 4', Puzon 16'³².

Wizja rekonstrukcji częściowej oraz budowy nowego instrumentu pojawiła się na przełomie 2006 i 2007 roku, ale również nie miała swojej kontynuacji³³. Dopiero w 2018 roku³⁴ powrócono do tej inicjatywy, ale śmierć

27 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 125.

28 Zob. J. Urban, *Katedra na Wawelu po 1918 r.*, Kraków 2008, s. 512–513.

29 Zob. *Rekonstrukcja organów w katedrze na Wawelu*, „Czas” 1912 nr 520, s. 3; P. Matoga, *Organy Kazimierza Żebrowskiego w katedrze na Wawelu*, „Organista” 2020 nr 1 (1), s. 16–17.

30 P. Matoga, *Organy Kazimierza Żebrowskiego w katedrze na Wawelu*, „Organista” 2020 nr 1 (1), s. 17.

31 Zob. Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie,teczka Katedra Wawel, b. sygn., Dokumentacja projektu organowego.

32 Zob. Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie, b. sygn., F. Presseisen, *Ekspertyza stanu zachowana organów piszczałkowych w bazylice katedralnej św. Wacława i św. Stanisława w Krakowie*, Kraków 2019, s. 8.

33 Zob. Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie,teczka Katedra Wawel, b. sygn., Korespondencja z firmą Matis 2006; Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie,teczka Katedra Wawel, b. sygn., Protokół Komisji Muzyki Kościelnej 2007.

34 Zob. Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie,teczka Katedra Wawel, b. sygn., Protokół Komisji Muzyki Kościelnej 2018; Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie, b. sygn., Protokół Komisji Muzyki Kościelnej 2019; Archiwum Archidiece-

ówczesnego proboszcza, a także czas pandemii uniemożliwiły kontynuację tego projektu. Czekają na swoją pomyślną realizację w przyszłości. Kapituła katedry wawelskiej ma więc w tym bardzo ważną rolę do odegrania.

Organiści

Od czasu, gdy organy piszczałkowe istniały w katedrze, na posadę organistów wybierano w tej świątyni najwybitniejszych mistrzów tej sztuki³⁵. Tak też było na przełomie bliskich nam wieków.

Niezwykle znanym i cenionym organistą katedry w XX wieku był Walenty Dec, zmarły w 1933 roku. Był on organistą kościoła św. Anny, a później organistą katedralnym oraz dyrygentem chóru katedralnego na Wawelu. W latach 1895–1928 był nauczycielem organów, a w latach 1889–1928 także nauczycielem przedmiotów teoretycznych w Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie. Był wielkim propagatorem na terenie Krakowa odnowy muzyki kościelnej w duchu reformy papieża Piusa X. Pisał msze łacińskie oraz kolędy na chór męski³⁶.

Postacią najbardziej znaną w środowisku muzyków kościelnych, a zwłaszcza ośrodkiem katedry wawelskiej, był Michał Jan Woźny, urodzony w 1902 roku w Spytkowicach koło Wadowic. Pierwsze lekcje śpiewu i gry na fortepianie pobierał u swojego ojca, który był organistą w kościele parafialnym. Naukę kontynuował w Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie, w klasie organów, tam spotkał się z o. Bernardino Rizzim – profesorem teorii muzyki, harmonii oraz kontrapunktu. W 1924 roku uzyskał Dyplom Ukończenia Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego. Początkowo pracował jako organista w kościele xx. Misjonarzy w Krakowie, następnie wygrał konkurs na organistę kościoła św. Elżbiety we Lwowie. W roku 1926

zjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie, b. sygn., F. Presseisen, *Ekspertyza stanu zachowania organów piszczałkowych w bazylice katedralnej św. Wacława i św. Stanisława w Krakowie*, Kraków 2019; Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie, b. sygn.,teczka Katedra Wawel: Protokół Komisji Muzyki Kościelnej 2020.

35 Zob. B. Przybyszewski, *Katedra Krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 197.

36 Zob. G. Mizgalski, *Dec Walenty*, [w:] *Podręczna Encyklopedia Muzyki Kościelnej*, Poznań–Warszawa–Lublin 1959, s. 116; T. Przybylski, *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 1994, s. 193; J. Urban, *Katedra na Wawelu (1795–1918)*, Kraków 2000, s. 344; R. Tyrała, *Muzycy kościelni działający na terenie Archidiecezji Krakowskiej w XX wieku*, „Collectanea Historica” 2006 z. 4, s. 51–59; J. Urban, *Katedra na Wawelu po 1918 r.*, Kraków 2008, s. 478.

po zdaniu egzaminu państwowego na nauczyciela muzyki i śpiewu oraz gry na fortepianie podejmuje pracę nauczyciela muzyki w Szkole Muzycznej im. St. Moniuszki we Lwowskim Zakładzie dla Ociemniałych. We Lwowie Michał Woźny prowadził także chór oraz dawał koncerty organowe. W 1945 roku wygrał konkurs na organistę katedry wawelskiej. Stworzył w katedrze męski chór śpiewający do dzisiaj w każdą niedzielę na sumie. Pracował również jako pedagog w szkolnictwie muzycznym oraz wydawca popularnych kompozycji muzyki poważnej. W 1976 roku przez papieża Pawła VI został odznaczony orderem „Pro Ecclesia et Pontifice”. Zmarł 18 stycznia 1990 roku w Krakowie. Trzy lata później, 10 stycznia 1993 roku, w katedrze Wawelskiej wmurowano i poświęcono pamiątkową tablicę upamiętniającą działalność Michała Woźnego. W dorobku artystycznym można znaleźć utwory wokalne religijne (46) oraz świeckie (20), opracowania utworów wokalnych religijnych (202) i świeckich (13), opracowania utworów instrumentalnych (5). Postać ta do dziś jest żywa wśród chórzystów wawelskich³⁷.

1 kwietnia 1995 roku prace w katedrze rozpoczął Witold Zalewski, który naukę gry na organach rozpoczął w Państwowym Liceum Muzycznym w Krakowie u Mieczysława Tuleji. W 1992 roku ukończył Akademię Muzyczną w Krakowie w klasie organów prof. Jana Jargononia. Swoje umiejętności doskonalił podczas kursów interpretacji muzyki organowej prowadzonych m.in. przez Jona Laukvika, Gisberta Schneidera i Jeana Guillou. Jako solista koncertuje w kraju i za granicą (m.in. Czechy, Niemcy, Hiszpania, Finlandia, Rosja, Szwajcaria, Ukraina i USA). W latach 1998–2020 był członkiem Komisji Muzyki Kościelnej Kurii Metropolitalnej w Krakowie. W czasie pielgrzymek papieskich w liturgiach sprawowanych przez ojców świętych Jana Pawła II i Benedykta XVI pełnił funkcję organisty (katedra wawelska, Sanktuarium w Łagiewnikach oraz Błonia Krakowskie). Witold Zalewski jest autorem *Śpiewnika pieśni kościelnych* wydanego nakładem Polskiego Wydawnictwa Muzycznego w 1997 roku oraz współredaktorem i współautorem wielu innych publikacji (m.in. *Śpiewnika wawelskiego*)³⁸.

37 Zob. R. Czaja, *Michał Woźny – organista, dyrygent, kompozytor utworów chóralnych* Kraków 1996 (maszynopis w Archiwum Akademii Muzycznej w Krakowie); R. Tyrała, *Muzycy kościelni działający na terenie Archidiecezji Krakowskiej w XX wieku*, „Collectanea Historica” 2006 z. 4, s. 51–59; J. Urban, *Katedra na Wawelu po 1918 r.*, Kraków 2008.

38 Zob. W. Zalewski, *Dokumentacja dorobku artystycznego w postępowaniu habilitacyjnym*, Kraków 2015 (archiwum własne autora); R. Tyrała, *Muzyka kościelna w Archidiecezji krakowskiej w latach 1997–2017*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 71 (2018) nr 3, s. 197–220, <https://doi.org/10.21906/rbl.3621>.

Cecyلياńska odnowa muzyki

Przełom wieków XIX i XX owocuje odnową cecyلياńską także w Krakowie. Ta reforma rozpoczęła się od krakowskiej katedry. W 1887 roku przeszczone zostało przez ks. Józefa Surzyńskiego z Poznania Towarzystwo św. Wojciecha, które miało swojego wielkiego protektora w osobie kardynała Albina Dunajewskiego (zm. 1894). Na początku XX wieku towarzystwo to rozwijało się dzięki intensywnej pracy organisty i dyrygenta chóru katedralnego Walentego Deca (zm. 1933)³⁹.

W czasach międzywojennych w środowisku krakowskich muzyków znany był ks. Władysław Wargowski (1900–1981)⁴⁰, który od 1926 roku był wikariuszem katedralnym. To on właśnie stał na czele komitetu organizacyjnego II Ogólnopolskiego Kongresu Muzyki Religijnej w Krakowie, który odbył się w dniach 22–23 listopada 1931 roku⁴¹. Kongres ten objął swym patronatem kardynał Adam Stefan Sapieha, który w przesłaniu do uczestników mówił:

naród, który nie śpiewa, jest narodem umierającym, religia, która nie śpiewa, jest religią umierającą, bo śpiewanie w Domu Bożym jest szczególnie i uroczystą modlitwą formą. Zdanie to ma wiele słuszności. Śpiew bowiem i muzyka są tak wrodzone człowiekowi, że wszystkie silniejsze wzruszenia, głębsze uczucia łączą się prawie zawsze z pieśnią i muzyką, a brak ich byłby oznaką stanu anormalnego, chorobą zatruwającą życie⁴².

39 Zob. R. Tyrała, *Cecyلياńska odnowa muzyki kościelnej w diecezji krakowskiej*, „Pro Musica Sacra” 7 (2009), s. 99–127; R. Tyrała, *Cecyلياński ruch odnowy muzyki kościelnej na ziemiach polskich do 1939 roku*, Kraków 2010, s. 119–125, 185–198; R. Tyrała, *Muzyka kościelna w diecezji krakowskiej w drodze ku Niepodległej Ojczyźnie*, [w:] *Muzyka sakralna w drodze ku Niepodległej*, t. 14, red. M. Karwaszewska, Gdańsk 2018, s. 37–47; R. Tyrała, *Cecyلياński ruch odnowy muzyki kościelnej. Historia – ludzie – idee*, [w:] *Feliks Nowowiejski i jemu współcześni wobec idei*, Olsztyn 2019, s. 223–236.

40 Zob. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. Pers A 1351: Ks. Władysław Wargowski; *Spis duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego w Polsce w 1979 roku*, red. A. Orszulik, W. Zdaniewicz, Poznań–Warszawa 1980, s. 259; T. Przybylski, *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 1994, s. 204; M. Gawlik, J. Szczepaniak, *Wargowski Władysław*, [w:] *Księża Katecheci Diecezji Krakowskiej 1880–1939. Słownik biograficzny*, Kraków 2000, s. 314; R. Tyrała, *Odnowa muzyki kościelnej w Polsce od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*, Gdańsk 2006, s. 141 (*Musica Sacra*, 2); R. Tyrała, *Muzycy kościelni działający na terenie Archidiecezji krakowskiej w XX wieku*, „Collectanea Historica” 2006 z. 4, s. 53.

41 Zob. „Hosanna” 6 (1931), s. 109–111; M. Kordel, *Na marginesie II-go Wszechpolskiego Kongresu Muzyki Religijnej w Krakowie*, „Misterium Christi” 1931, s. 128; W. Wargowski, *Z życia muzycznego Krakowa*, „Muzyka Kościelna” 7 (1932) nr 5–6, s. 73–74.

42 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Liber Actionum, b. sygn., A. S. Sapieha, rok 1931, s. 262; W. Faustman, *Drugi Kongres Muzyki Kościelnej w Krakowie*, „Muzyka Kościelna” 7 (1932) nr 1, s. 9.

W latach już po II wojnie światowej to w katedrze na Wawelu odrodził się śpiew za sprawą Michała Woźnego, który założył działający do dziś męski chór katedralny. Chór ten swoim śpiewem uświetniał, i nadal tak jest, uroczyste liturgie katedralne. Panowie chórzyci w każdą niedzielę i na każdej uroczystości swoim śpiewem dodają blasku temu niezwykle miejscu, którym jest bazylika katedralna⁴³.

Soborowe *aggiornamento* w katedrze

Z całą pewnością nowy impuls dla soborowego myślenia o liturgii, a w niej – o muzyce w wawelskiej katedrze, dał ingres abp. Karola Wojtyły w dniu 8 marca 1964 roku⁴⁴. Sam w przemówieniu wówczas mówił:

zdajemy sobie wszyscy dobrze sprawę, że wejść do tej katedry nie można bez wzruszenia. Więcej powiem: nie można do niej wejść bez drżenia wewnętrznego, bez lęku; bo zawiera się w niej – jak w mała której katedrze świata – ogromna wielkość, którą przemawia do nas cała nasza historia, cała nasza przeszłość; przemawia zespołem pomników, przemawia zespołem sarkofagów, ołtarzy, rzeźb; ale nade wszystko przemawia do nas cała nasza przeszłość, nasza historia, zespołem imion i nazwisk. Wszystkie te imiona i nazwiska znaczą i wyznaczają: znaczą każde dla siebie; a wszystkie razem wyznaczają olbrzymią, tysiącletnią drogę naszych dziejów. I dlatego człowiek, który wchodzi do tej katedry, nawet jako przygodny pielgrzym, musi zatrzymać się przed tą wielkością. A coś dopiero człowiek, który wchodzi do tej katedry, ażeby do tej rzeczywistości dodać nowy element [...]. Tradycja: czasem to słowo zdaje się dla nas brzmieć przeszłością tylko, zdaje się dla nas mówić o tym, co umarło, lecz jakoś jeszcze tkwi w naszej pamięci. Tymczasem nie! Tradycją jest to, co było wielkie, prawdziwie dobre i dlatego zasługuje, ażeby żyło dalej. Tradycja to jest to, co rodzi nowe życie⁴⁵.

Po tym wystąpieniu abp. Wojtyły nikt już nie miał wątpliwości, że biskupowi w Krakowie bardzo zależało na podtrzymaniu tradycji w katedrze, w tym także muzycznej.

43 Zob. J. Urban, *Katedra na Wawelu po 1918 r.*, Kraków 2008, s. 511–512.

44 Zob. J. Urban, *Św. Jan Paweł II jako biskup Krakowski*, Kraków 2022, s. 96–107 (Historia, Hereditas, Ecclesia, 6).

45 K. Wojtyła, *Kazania 1962–1978*, Kraków 1979, s. 11.

Bardzo ważne dla soborowej odnowy były obrady Krakowskiego Synodu Duszpasterskiego (1972–1979)⁴⁶ rozpoczęte za kard. Karola Wojtyły, a zakończone za kard. Franciszka Macharskiego. Te działania zaczynały i kończyły się w katedrze wawelskiej właśnie. Istotny dla muzyki kościelnej stał się Regulamin organistów archidiecezji krakowskiej⁴⁷. Kard. Franciszek Macharski dekretami powołującymi do istnienia kolejne Komisje ds. Muzyki Kościelnej wprowadził do nich także kanoników kapituły metropolitalnej i muzyków katedralnych. W latach 1979–1983 przewodniczył jej ks. prałat Józef Szczotkowski⁴⁸, a do 2020 roku – piszący te słowa. Członkami komisji byli organiści i dyrygenci katedralni⁴⁹.

Wszelkie też działania dotyczące posoborowej wizji muzyki od 1979 roku w katedrze kształtowały liczne pielgrzymki papieża w archidiecezji krakowskiej. Muzycy katedralni brali w tych przygotowaniach i przeprowadzaniu ich czynny udział⁵⁰. Ich doświadczenie przekładało się później na praktykę muzyczną na Wawelu.

Bardzo ważny impuls dla posoborowego kształtowania muzyki w wawelskiej katedrze dał list, który metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz skierował do ówczesnego dziekana kapituły, proboszcza oraz kantora i dyrygenta katedry w dniu 1 kwietnia 2006 roku⁵¹. Pisał w nim: „to ważne, by katedra promieniowała tak jak przez całe wieki, tak i dzisiaj dobrą muzyką na wszystkie parafie i kościoły naszej archidiecezji”⁵². Ten list jest jak dotąd ostatnim zwróceniem uwagi na ważność liturgii i muzyki w celebracjach katedry na Wawelu przez biskupa diecezjalnego.

46 Zob. R. Tyrała, *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000, s. 156.

47 Zob. *Regulamin Organistów Archidiecezji Krakowskiej*, „Notificationes” 7–8 (1978), s. 208–222; R. Tyrała, *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000, s. 161.

48 Zob. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. PA 1661: Teczka personalna ks. Józefa Szczotkowskiego; J. Urban, *Nekreolog ks. J. Szczotkowskiego*, „Notificationes” 2000.

49 Zob. kard. Franciszek Macharski, *Dekret powołujący Komisję ds. Muzyki Kościelnej*, Kraków, 17 kwietnia 1998; R. Tyrała, *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000, s. 217.

50 Zob. R. Tyrała, *Muzyka kościelna. Zagadnienia wybrane*, [w:] *Archidiecezja Krakowska na przełomie tysiącleci*, red. S. Koperek, S. Szczur, M. Leśniak, B. Mielec, Kraków 2004, s. 605–613; R. Tyrała, *Muzyka podczas papieskich pielgrzymek w Archidiecezji krakowskiej (1979–2006)*, „Pro Musica Sacra” 14 (2016), s. 11–36; R. Tyrała, *Muzyka podczas papieskich pielgrzymek w Archidiecezji krakowskiej w latach 1997–2016*, [w:] *Horyzonty wolności*, red. Z. Zarębianka, Kraków 2019, s. 93–102.

51 Zob. Archiwum Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie: S. Dziwisz, List do odpowiedzialnych za liturgię i muzykę w Wawelskiej katedrze, Kraków 2006.

52 Tamże.

Podsumowanie

Gdy patrzymy dzisiaj na prawie 1000-letnie dzieje Wawelskiej Kapituły Katedralnej i jej niewątpliwie wielką przez wieki troskę o muzykę, trzeba także popatrzeć na perspektywę przyszłości. Nie znamy jej oczywiście, ale jest pewne, że jeśli Kapituła Katedralna na Wawelu będzie nadal wspierać działania muzyczne w katedrze i poza nią, spełni swoją dziejową misję. Z całą pewnością rekonstrukcja i budowa nowych organów, a także formacja chóralnych zespołów śpiewaczych⁵³ są dzisiaj priorytetem. To dzisiaj zależy także od Dziekana Kapituły, naszego Jubilata ks. prof. dr hab. Jacka Urbana, któremu ten krótki i w sumie pobieżny tekst dedykuję i życzę twórczej odwagi w prowadzeniu tego wyjątkowego gremium, którym jest Kapituła Katedralna na Wawelu.

Abstrakt

Współczesna troska Kapituły Katedralnej na Wawelu w kontekście historycznym

Spojrzenie na muzykę w katedrze wawelskiej jest ważne w kontekście bliskiego już 1000-letniego jubileuszu (1044/1059–2044/2059) tego gremium w Kościele w Polsce. By zwrócić więc uwagę na troskę Kapituły o muzykę w katedrze, z całą pewnością trzeba spojrzeć w pierw na samą sprawę muzyki w historii, a więc: śpiewu jako takiego, czyli kolegów śpiewaczych, następnie kapel muzycznych, szkoły i publikacji muzycznych, organów, organistów, a także odnowy podjętej w katedrze w epoce cecylianizmu i soborowego *aggiornamento*. Te wszystkie dzieła przez wieki nie byłyby możliwe w tym wyjątkowym miejscu, gdyby nie mądre spojrzenie Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, a w konsekwencji – wspieranie wszystkich tych dzieł materialnie. Bogactwo muzykaliów wawelskiej katedry jest niezwykle i ważne dla dziedzictwa kultury polskiej. Ostatnio zostało to także potwierdzone przez podjęte przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Warszawie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Kapitułę Metropolitalną dzieło digitalizacji tych zbiorów. Jeśli Kapituła Katedralna na Wawelu będzie nadal wspierać działania muzyczne w katedrze i poza nią, spełni

53 Zob. R. Tyrała, *Duchowość liturgiczna zespołów śpiewaczych*, „Anamnesis” 34 (2003), s. 77–86; R. Tyrała, *Wychowanie i formacja na przykładzie Federacji Pueri Cantores*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 33 (2014) nr 2, s. 205–215, <https://doi.org/10.15633/tst.697>; R. Tyrała, *Nie „oprawa” lecz integralna część uroczystej liturgii. Rodzaje (pojęcia) muzyki w ars celebrandi w Kościele katolickim*, [w:] *Pieśń i piosenka religijna w ujęciu lingwistycznym, teologicznym i artystycznym*, red. W. Przyczyna, M. Jankosz, Tarnów 2022, s. 9–20 (Teolingwistyka, 18).

swoją dziejową misję. Z całą pewnością rekonstrukcja i budowa nowych organów, a także formacja chóralnych zespołów śpiewaczych jest dzisiaj priorytetem. To dzisiaj zależy także od Dziekana Kapituły, naszego Jubilata ks. prof. dr hab. Jacka Urbana, któremu ten krótki i w sumie pobieżny tekst dedykuję i życzę twórczej odwagi w prowadzeniu tego wyjątkowego gremium, którym jest Kapituła Katedralna na Wawelu.

Słowa kluczowe: katedra wawelska, ks. Jacek Urban, śpiew liturgiczny, kolegia śpiewacze, kapele muzyczne, muzyczna szkoła katedralna, publikacje muzyczne, organy piszczałkowe, organiści, odnowa cecylikańska, soborowe *aggiornamento*

Abstract

The Modern time concern of the Wawel Cathedral Chapter in historical context

The insight into the music of Wawel Cathedral seems vital in the context of the forthcoming 1000-jubilee (1079–2079) of this assembly in the Church in Poland. So as to spotlight the concern of the Chapter for the music in the Cathedral one needs to have a look at the role of music in history, therefore at: singing as such, namely singing colleges to be succeeded by music bands, music school and publications, pipe organs and organists, as well as the Church music revival of the Cecilian movement and the conciliar „aggiornamento”. All of the above accomplishments had not been possible in this exceptional place if not for the mindfulness of the Metropolitan Chapter of Cracow resulting in the material support. The abundant musical treasures of the Wawel Cathedral are outstanding and playing immense role in the Polish culture heritage. They have recently been confirmed by their digitalisation carried out by the Fryderyk Chopin National Institute in Warsaw, the Pontifical University of John Paul II in Cracow and the Metropolitan Chapter. If the Cathedral Chapter is willing to continue its support for musical activities in the Cathedral and beyond, it will certainly fulfill its historic mission. Undoubtedly, reconstructing and building a new organ, as well as the formation of choral assemblies are a priority today. It also depends on the Dean of the Chapter, our Jubilarian, Fr. Professor Jacek Urban, PhD Habilitatus to whom I wish to dedicate this study, wishing creative courage in running this remarkable assembly which the Cathedral Chapter of Wawel is.

Keywords: Wawel Cathedral, Fr. Jacek Urban, liturgical singing, singing colleges, music bands, cathedral music school, music publications, pipe organ, organists, Cecilian revival, conciliar „aggiornamento”